

Ημερίδα:

«Συνηγορία και αυτοσυνηγορία στην ψυχική υγεία: Παρελθόν, παρόν, μέλλον»

«Ο ρόλος του Συνηγόρου του Πολίτη ως θεσμού προάσπισης δικαιωμάτων ψυχικά πασχόντων»

Εισηγήτρια: Πανάγου Αιμιλία

Ειδική Επιστήμονας στον Συνήγορο του Πολίτη.

E-mail: panagou@synigoros.gr

● **19 Σεπτεμβρίου 2020**

ΣΥΝΗΓΟΡΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ

ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΗ ΑΡΧΗ

- **Ο Συνήγορος του Πολίτη** (Συνταγματικά κατοχυρωμένη Ανεξάρτητη Αρχή) έχει επανειλημμένα εξετάσει αναφορές, οι οποίες θίγουν ζητήματα που ανακύπτουν από την εφαρμογή των Προγραμμάτων Αποασυλοποίησης των ψυχικά ασθενών, καθώς και των άρθρων 95-100 του Ν. 2071/92 που αφορούν στη διαδικασία της ακούσιας νοσηλείας τους.
- Ο Συνήγορος του Πολίτη έκρινε σκόπιμο να εκθέσει αναλυτικά τις κοινωνικές και νομικές διαστάσεις των θεμάτων αυτών, δεδομένου ότι διακυβεύονται τα δικαιώματα στην προστασία της υγείας και την κοινωνική επανένταξη, τα ενδιαφερόμενα πρόσωπα είναι πολυάριθμα και βρίσκονται σε νομική και πραγματική αδυναμία να προασπίσουν τα δικαιώματά τους.

N. 2071/92 ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΚΟΥΣΙΑ ΝΟΣΗΛΕΙΑ:

- ✘ Το πνεύμα του νομοθέτη στις διατάξεις που αφορούν την ψυχική υγεία στοχεύει στην προστασία της υγείας, της αξίας της αξιοπρέπειας, της προσωπικής ελευθερίας του ψυχικά ασθενούς και ταυτόχρονα στην εξασφάλιση των δικαιωμάτων των τρίτων.
- ✘ Ο Έλληνας νομοθέτης έκανε σημαντικές προσπάθειες και παρέδωσε στους πολίτες κείμενα που αποδεικνύονται συμβατά τόσο προς το ελληνικό Σύνταγμα όσο και προς την Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

- ✘ Ο νομοθέτης προέβλεψε την παροχή συγκεκριμένων ουσιαστικών δικαιωμάτων στον φερόμενο ως ασθενή.
-

Ωστόσο, η υλοποίηση των δικαιωμάτων, δηλαδή η άσκησή τους, προϋποθέτει δύο στοιχεία:

- 1) Την πλήρη ενημέρωση του ασθενή για τα δικαιώματά του με την υποχρέωση σύνταξης σχετικού πρακτικού ενημέρωσης.
- 2) Την υπαγωγή του θεσμού της δωρεάν παροχής νομικής βοήθειας σε άτομα που έχει κινηθεί η διαδικασία για την ακούσια νοσηλεία τους και σε ό,τι έχει σχέση με τη διαδικασία αυτή (νομική συμβουλή, παράσταση στον Εισαγγελέα, αίτηση για σύντομη δικάσιμο, παράσταση κατά την εκδίκαση της υπόθεσης, άσκηση ενδίκων μέσων).

ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΠΟΥ ΕΧΟΥΝ ΔΙΑΠΙΣΤΩΘΕΙ ΣΤΗΝ ΠΡΑΞΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΕΙΝΑΙ ΑΡΚΕΤΑ...

- ✘ ...οπότε δημιουργούνται βάσιμες αμφιβολίες για τη βασική αποστολή της δικαιοσύνης, δηλαδή την εγγύηση των δικαιωμάτων των πολιτών που θέτει φραγμό στην καταπάτηση των ατομικών δικαιωμάτων και ελευθεριών.
- ✘ Η επί σειρά ετών διερεύνηση αναφορών καταπάτησης ανθρωπίνων δικαιωμάτων κατά την ψυχιατρική νοσηλεία εκ μέρους της Αρχής, καταδεικνύει ελλείμματα σε όλη την αλυσίδα εμπλεκόμενων θεσμών και φορέων: Ελλιπής εκπαίδευση/ευαισθητοποίηση εισαγγελικών και δικαστικών αρχών, ελλιπής εκπαίδευση του προσωπικού των ψυχιατρικών δομών, εμπλοκή της αστυνομίας στη μεταφορά ασθενών, αδυναμία του συστήματος να τηρήσει τις εκ του νόμου προβλεπόμενες προθεσμίες σε όλες σχεδόν τις διαδικασίες που συνοδεύουν την αναγκαστική ψυχιατρική νοσηλεία κλπ..
- ✘ ... και αναζητά επίσης κανείς τις αιτίες αυτής της στάσης στη θέση των ατόμων που πάσχουν από ψυχική διαταραχή στην ελληνική κοινωνία... στερεότυπα φόβου, περιθωριοποίηση, κοινωνικός αποκλεισμός, περιορισμένη διεκδίκηση δικαιωμάτων και αυτοσυνηγορία... Υπό αυτές τις συνθήκες η θέσπιση ενός νέου νομοθετήματος χωρίς να έχει σύμμαχό του την κοινωνική συνείδηση είναι πολύ εύκολο να καταλήξει σε ευχολόγιο...

ΕΙΔΙΚΗ ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΣΥΝΗΓΟΡΟΥ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ ΩΣ ΕΘΝΙΚΟΥ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΥ ΠΡΟΛΗΨΗΣ ΤΩΝ ΒΑΣΑΝΙΣΤΗΡΙΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΑΚΟΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗΣ (Ν. 4228/2014)

- ✘ Το Προαιρετικό Πρωτόκολλο στη Σύμβαση του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών κατά των Βασανιστηρίων και Άλλων Μορφών Σκληρής, Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας (OPCAT) αποτελεί μια διεθνή συνθήκη για τα ανθρώπινα δικαιώματα, η οποία υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών το 2002 και τέθηκε σε ισχύ το 2006. Κοινός παρονομαστής υπήρξε η συναίνεση και συναντίληψη των κρατών μελών της διεθνούς κοινότητας, ότι οι προσπάθειες για την καταπολέμηση της κακομεταχείρισης των ανθρώπων που στερούνται της ελευθερίας τους, και ως εκ τούτου η θέση τους είναι ιδιαίτερα ευάλωτη, θα πρέπει να εστιάζονται στην πρόληψη.

- ✘ Σ' αυτό το πλαίσιο υιοθετήθηκε μια διευρυμένη αντίληψη για την έννοια του βασανιστηρίου, κατά την οποία αυτό δεν περιορίζεται μόνο στη συστηματική πρόκληση πόνου αλλά και σε κάθε απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση που υποβιβάζει την ανθρώπινη υπόσταση. Πέρα από εγκληματική πράξη, βάσει του εθνικού αλλά και του διεθνούς δικαίου, αποτελεί μια στάση αντίθετη στον ανθρώπινο πολιτισμό. Χώροι όπως φυλακές, κέντρα κράτησης μεταναστών, ψυχιατρεία, αστυνομικά κρατητήρια κ.ά. αποτελούν εστίες κινδύνου για την ανθρώπινη αξιοπρέπεια.
- ✘ Η Ελλάδα κύρωσε με το ν. 4228/2014 το ανωτέρω Προαιρετικό Πρωτόκολλο, καθιστώντας τη συγκεκριμένη Σύμβαση εσωτερικό δίκαιο της χώρας με αυξημένη τυπική ισχύ, ενώ με το δεύτερο άρθρο του νόμου αυτού ο Συνήγορος του Πολίτη ορίστηκε ως Εθνικός Μηχανισμός Πρόληψης των Βασανιστηρίων. Η αποστολή του Εθνικού Μηχανισμού Πρόληψης (ΕΜΠ) περιλαμβάνει την τακτική εξέταση της μεταχείρισης των προσώπων που στερούνται της ελευθερίας τους, την κατάθεση αντίστοιχων συστάσεων βελτίωσης προς τις αρμόδιες αρχές και την υποβολή προτάσεων και παρατηρήσεων σχετικά με την υφιστάμενη νομοθεσία ή τα τυχόν σχέδια νόμων.

- ✘ Η μακρόχρονη εμπειρία της Αρχής από την άσκηση των γενικών και ειδικών αρμοδιοτήτων της, της έχει προσδώσει κύρος και αξιοπιστία σε ζητήματα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και εξασφάλισης των διεθνών προτύπων σε συνθήκες στέρξης της ελευθερίας. Η αντίστοιχη τεχνογνωσία που έχει δημιουργηθεί αποτυπώνεται σε πολλές εκθέσεις και πορίσματα της Αρχής και βρίσκεται στη διάθεση των φορέων άσκησης πολιτικής, ενώ με ικανοποίηση διαπιστώνουμε ότι ολοένα και περισσότερες προτάσεις της υιοθετούνται από τη διοίκηση και ενσωματώνονται στην εθνική μας νομοθεσία.

- ✘ Σε γενικές γραμμές, ωστόσο, διαπιστώνεται ότι η εξασφάλιση δικαιολογητικών όρων και διεθνών προτύπων στις συνθήκες αυτές προϋποθέτει σχεδιασμούς και παρεμβάσεις σε άλλα πεδία, που προηγούνται ή έπονται αυτού καθαυτού του γεγονότος της στέρησης ελευθερίας -όπως, κυρίως, στρατηγικό σχεδιασμό, επιχειρησιακούς στόχους και προγραμματικές δράσεις στα αντίστοιχα πεδία άσκησης πολιτικής (αντεγκληματικής, σωφρονιστικής, μεταναστευτικής, προσφυγικής, ψυχιατρικής, προνοιακής) - τα οποία, όμως, επηρεάζουν αποφασιστικά τη διαμόρφωση των όρων και των συνθηκών στέρησης της ελευθερίας στους αντίστοιχους τόπους (φυλακές, προαναχωρησιακά κέντρα, κρατητήρια αστυνομίας, ψυχιατρικά νοσοκομεία και τμήματα, προνοιακά ιδρύματα).

Θέμα: Διατήρηση δικαιωμάτων ασθενών - Μέτρα Πρόληψης για την προστασία της δημόσιας υγείας και αντιμετώπισης κρουσμάτων ασθενών με κοροναϊό στις Μονάδες Ψυχικής Υγείας της χώρας.

- ✘ Για τις Μονάδες Ψυχικής Υγείας της χώρας εκδόθηκε η υπ' αρ. πρωτ. Γ3α,βΠ'.Π.οικ 19678/19-3-2020 εγκύκλιος της Δ/νσης Ψυχικής Υγείας του Υπουργείου Υγείας προς τις Μονάδες Υγείας των ΥΠΕ και τα ΝΠΙΔ μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα Ψυχικής Υγείας με θέμα: *Μέτρα Πρόληψης για την προστασία της δημόσιας υγείας και αντιμετώπισης κρουσμάτων ασθενών με κοροναϊό στις Μονάδες Ψυχικής Υγείας της χώρας.*
- ✘ Στην παράγραφο Β του ως άνω εγγράφου που αφορά στις Στεγαστικές Δομές (Οικοτροφεία, Ξενώνες, Προστατευμένα Διαμερίσματα), αναφέρεται μεταξύ άλλων «3.Αναστολή των εξωτερικών δραστηριοτήτων ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης όλων των στεγαστικών δομών, 4. Διακοπή των επισκέψεων των συγγενών των ενοίκων, 5. **Αναστολή χορήγησης αδειών στους ενοίκους των στεγαστικών μονάδων,** 6. **Αναστολή των επισκέψεων των ενοίκων σε άλλες δομές ψυχικής υγείας ή μονάδες υγείας».**

- ✘ Από την αυθαίρετη ερμηνεία της παραγράφου Β, 5 του ως άνω εγγράφου ενισχύθηκε εκ των υστέρων από ορισμένες διοικήσεις το μέτρο των «κλειδωμένων πορτών» και της απαγόρευσης εξόδων για τους ψυχικά ασθενείς.
- ✘ Οι εξαιρέσεις μετακίνησης που προβλέπονται στις περιπτώσεις γ' και ζ' της παρ. 2 του άρθρου 1, της υπ' αριθμ. Δ1α/Γ.Π.οικ20036/22-03-2020 ΚΥΑ (ΦΕΚ Β' 986/22-03-2020), δηλαδή οι εξαιρέσεις που αφορούν τη: «γ) μετάβαση σε εν λειτουργία κατάστημα προμηθειών ειδών πρώτης ανάγκης, όπου δεν είναι δυνατή η έγκαιρη αποστολή τους» και τη «ζ) σωματική άσκηση σε εξωτερικό χώρο ή κίνηση με κατοικίδιο ζώο, ατομικά ή ανά δύο άτομα, υπό την προϋπόθεση τήρησης, στην τελευταία αυτή περίπτωση, της αναγκαίας απόστασης 1,5 μέτρου», δεν είναι δυνατόν να αξιοποιηθούν από τους ψυχικά πάσχοντες, νοσηλευόμενους στα Ψυχιατρικά τμήματα και ενοίκους των Στεγαστικών δομών, εξ αιτίας του αυθαίρετου ως άνω μέτρου των «κλειδωμένων πορτών». Συγκεκριμένα, οι ανωτέρω ψυχικά πάσχοντες ενώ έχουν την εκ του νόμου δυνατότητα να κάνουν χρήση της εξαίρεσης λ.χ. για σωματική άσκηση σε εξωτερικό χώρο, όπως για παράδειγμα, έχουν οι νοσηλευόμενοι στο ΨΝΑ οι οποίοι μπορούν να επωφεληθούν τις μεγάλες εκτάσεις που διαθέτουν το «Δρομοκαΐτειο» και το «Δαφνί», εν τούτοις, παρατηρούνται περιπτώσεις εγκλεισμού και πλήρους απομόνωσης των ψυχικά ασθενών.

Κατευθύνσεις σχετικά με τα δικαιώματα κατά τη διάρκεια της πανδημίας

- ✘ Η Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας (CPT) του Συμβουλίου της Ευρώπης και άλλοι διεθνείς οργανισμοί και Αρχές επισήμαναν εγκαίρως την αναγκαιότητα διασφάλισης των δικαιωμάτων των ευάλωτων ομάδων κατά τη διάρκεια της πανδημίας.
- ✘ Η CPT δημοσίευσε στις 20-3-2020 Δήλωση (δέκα) Αρχών σχετικά με τη μεταχείριση των προσώπων που στερούνται της ελευθερίας τους κατά τη διάρκεια της πανδημίας της νόσου του κορωνοϊού (COVID-19). Στη δήλωσή της η CPT αναφέρεται μεταξύ άλλων στην αναγκαιότητα τήρησης των θεμελιωδών δικαιωμάτων των ατόμων που διαβιούν σε ψυχιατρικά νοσοκομεία και ιδρύματα κοινωνικής πρόνοιας.

- ✘ Στη δήλωση επισημαίνεται ότι τα θεμελιώδη δικαιώματα των προσώπων που κρατούνται κατά τη διάρκεια της πανδημίας θα πρέπει να τηρούνται πλήρως, και προτρέπει τις αρμόδιες αρχές, εκτός των άλλων, να καταφεύγουν σε εναλλακτικές λύσεις σχετικά με τη στέρηση της ελευθερίας, στην αξιολόγηση της αναγκαιότητας συνέχισης της ακούσιας νοσηλείας, και πως ο περιορισμός των επισκέψεων θα πρέπει να αντισταθμίζεται από την αυξημένη πρόσβαση των ατόμων αυτών σε εναλλακτικά μέσα επικοινωνίας, όπως είναι το τηλέφωνο και οι βιντεοκλήσεις. Ειδικότερα, στη δήλωση αναφέρεται : [...] *Αν και είναι θεμιτό και λογικό να αναστέλλονται επουσιώδεις δραστηριότητες, τα θεμελιώδη δικαιώματα ατόμων που κρατούνται κατά τη διάρκεια της πανδημίας, πρέπει να γίνονται πλήρως σεβαστά.*

- ✘ Αυτό περιλαμβάνει ειδικότερα την διατήρηση του δικαιώματος της επαρκούς προσωπικής υγιεινής (συμπεριλαμβανομένης της πρόσβασης σε ζεστό νερό και σαπούνι) και το δικαίωμα της καθημερινής πρόσβασης σε ανοιχτούς χώρους (τουλάχιστον για μία ώρα).
- ✘ Περαιτέρω, τυχόν περιορισμός όσον αφορά την επαφή με τον έξω κόσμο, συμπεριλαμβανομένων των επισκέψεων, **θα πρέπει να αντισταθμίζεται από την αυξημένη πρόσβαση σε εναλλακτικά μέσα επικοινωνίας** (όπως το τηλέφωνο ή οι βιντεοκλήσεις). [...].

- ✘ Ο Συνήγορος του Πολίτη, με την άσκηση της ειδικής του αρμοδιότητας ως Εθνικού Μηχανισμού Πρόληψης, θα συνεχίσει να επιβεβαιώνει τη δικαιοπολιτική αποστολή του μέσα σ' αυτό καθαυτό το πεδίο της λειτουργίας των θεσμών καταστολής. Άλλωστε, η ανάθεση από την πολιτεία του εξωτερικού ελέγχου των συνθηκών κράτησης σε μια συνταγματικά κατοχυρωμένη Ανεξάρτητη Αρχή δεν αποβλέπει, απλώς, σε μια τυπικά σύνομη διαχείριση της στέρησης της ελευθερίας των προσώπων αλλά, ουσιαστικότερα, στη συνολική οριοθέτηση της οικονομίας της καταστολής σε σχέση με τα δικαιώματα του ανθρώπου.
- ✘ Απ' αυτή την άποψη, κάθε καθεστώς στέρησης της ατομικής ελευθερίας (ποινικό, διοικητικό, ψυχιατρικό, προνοιακό) οφείλει να εξασφαλίζει τόσο την τήρηση των ορίων της νομιμότητάς του όσο και τη λογοδοσία των φορέων του, ώστε η λειτουργία του να καθίσταται περισσότερο διαφανής και δικαιοπολιτικά συμβατή.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΟΧΗ ΣΑΣ!

